

***Foresight* w stosunkach międzynarodowych**

Rosnąca złożoność i niepewność

Polityczne i gospodarcze wydarzenia ostatnich lat skutecznie zburzyły komfortowe poczucie, że sytuacja międzynarodowa jest stabilna, a przyszłość stosunkowo przewidywalna. Rosnąca złożoność i niepewność charakteryzująca obecny świat wymaga od przywódców politycznych i biznesowych stosowania metod systematycznej refleksji nad przyszłością przy podejmowaniu decyzji. Tradycyjne prognozowanie oparte na ekstrapolacji trendów okazuje się niewystarczające (często wręcz bezużyteczne) przy budowaniu długofalowych strategii i wyznaczaniu kierunków rozwoju. Na znaczeniu tracą metody liczbowego określania prawdopodobieństwa wystąpienia danego zdarzenia w danym momencie przyszłości, a zyskują metody i techniki eksploracji przyszłości dopuszczające różne, alternatywne wizje przyszłości. Innymi słowy, zamiast określać, jaka jest szansa, że coś **się wydarzy**, przechodzi się do określania, co **może się wydarzyć** i jakie związki przyczynowo-skutkowe charakteryzują poszczególne warianty przyszłości. Jak zauważa K. Materska, w wysoce turbulentnym otoczeniu poszukiwanie informacji pewnych, jednoznacznych, nie wymagających pogłębionej (re)interpretacji należy uznać za błąd. Istotne są właśnie informacje: śladowe, niepowtarzalne, trudne do natychmiastowej interpretacji, pochodzące z różnych źródeł. Niezbędne staje się wypracowanie i umiejętne wykorzystanie instrumentów wspomagających proces wyboru informacji o znaczeniu kluczowym. Potrzeba (heurystycznych) instrumentów, które pomagają odpowiedzieć na pytania, dlaczego dane relacje istnieją i jak funkcjonują.

Nr 143 / 2013
24'10'13

INSTYTUT ZACHODNI
im. Zygmunta
Wojciechowskiego
Instytut Naukowo-Badawczy,
Poznań

Autor:
Łukasz Nazarko

Redakcja:
Marta Götz
Radosław Grodzki
Krzysztof Malinowski

Takim instrumentem jest *foresight*, który można zdefiniować jako proces tworzenia i odnawiania spójnych i funkcjonalnych wizji przyszłości oraz umiejętność wykorzystania ich w sposób użyteczny poprzez np. wykrywanie niekorzystnych warunków otoczenia, wskazywanie kierunku prowadzonej polityki, kształtowanie strategii oraz eksplorację alternatywnych ścieżek rozwoju w poszukiwaniu tej optymalnej (pożądanego przez interesariuszy). *Foresight* jest z natury interdyscyplinarny. Jego metodyczne podstawy znajdujemy w ekonomii, naukach o zarządzaniu, socjologii, matematyce, psychologii, politologii, lingwistyce, naukach technicznych.

Istota foresightu

Nie istnieje jedna, powszechnie obowiązująca definicja *foresightu*, co utrudnia rozróżnianie pomiędzy działaniami foresightowymi i nieforesightowymi. Można jednak sformułować kilka zasadniczych właściwości, które powinna posiadać dana inicjatywa eksploracji przyszłości, aby można ją było określić mianem *foresightu*:

1. W sposób ustrukturyzowany antycypuje i tworzy długoterminowe projekcje społecznych, gospodarczych, środowiskowych, technologicznych i politycznych zdarzeń, przemian oraz potrzeb. Szczególną uwagę poświęca identyfikacji możliwych kierunków zmian i ewentualnych zdarzeń bezprecedensowych.
2. Stosuje interaktywne i partycypacyjne metody badań, analizy i debaty, przy udziale szerokiego i zróżnicowanego grona interesariuszy.
3. Przekracza granice poszczególnych dyscyplin naukowych i branżowych, aby we właściwy, holistyczny sposób ująć problemy realnego świata, które niemal zawsze wymykają się wspomnianym podziałom.
4. Kładzie nacisk na komunikację i budowanie sieci w ramach procesu.
5. Nie ogranicza się do sformułowania scenariuszy i przygotowanie planów jako formalnych rezultatów projektu, lecz dąży do wypracowania powszechnie podzielanej przez interesariuszy strategicznej wizji.
6. Jest zorientowana na działanie. Dąży do wypracowania przez interesariuszy konsensusu wokół strategicznej wizji, która nie jest utopią, lecz ma konkretne przełożenie na obecne działania i decyzje.

Geneza i rozwój foresightu w stosunkach międzynarodowych

Za początki współczesnych badań foresightowych uznaje się amerykańskie przedsięwzięcia wojskowego planowania strategicznego z lat 50. zeszłego stulecia. Bodźcem do poszukiwania nowego sposobu systematycznej refleksji nad przyszłością była w tamtym okresie obawa przegranej zimnowojennej rywalizacji ze Związkiem Radzieckim. W kontekście udanej detonacji bomby wodorowej i wysłania Sputnika na orbitę porażka „wolnego świata” wydawała się wtedy ewentualnością niezupełnie abstrakcyjną. Ponadto uświadomiono sobie potrzebę transformacji amerykańskiego systemu badań i rozwoju z modelu wojennego w kierunku systemu zorientowanego na realizację długofalowych celów społecznych i komercyjnych. Wtedy to *RAND Corporation* wypracowała metodę delficką (*Delphi*) – podejście, które do dziś stanowi trzon bardzo wielu inicjatyw foresightowych. Jednakże już w 1939 r. L. Lowell, ex-prezydent Uniwersytetu Harvarda, w tekście *Foresight in Foreign Affairs* ubolewał nad niezdolnością rządów do sondowania przyszłości na tyle skutecznie, by nie być zaskakiwanym przez nagłe zmiany na arenie międzynarodowej. Postulował utworzenie w Departamencie Stanu USA jednostki, która zajmowałaby się „grami” dyplomatycznymi na wzór gier wojennych stosowanych w armii.

W kolejnych powojennych dekadach notowano na świecie coraz szybszy przyrost inicjatyw foresightowych, jednak aspekt stosunków międzynarodowych – tak ważny w pierwszych projektach *foresightu* – odchodzi na zdecydowanie dalszy plan. Kwerenda w bazie *Web of Science* w poszukiwaniu publikacji dotyczących *foresightu* i stosunków międzynarodowych przynosi nikłe rezultaty. Co prawda pisze się i mówi o *international futures*, *horizon scanning*, *anticipatory governance*, *forward engagement*, co można w sporej mierze utożsamiać z *foresightem*, jednak sam termin „foresight” nie zajmuje znaczącego miejsca w języku stosunków międzynarodowych. Czy można oczekiwać, że to się zmieni? Pierwszą przesłanką do udzielenia twierdzącej odpowiedzi jest rosnące znaczenie nauki i techniki jako wymiaru stosunków międzynarodowych. *Foresight* jest szczególnie przydatnym narzędziem określania możliwych trajektorii rozwoju badań i technologii. Na tym polu dochodzi do coraz ściślejszej współpracy między państwami. Jednocześnie jest to obszar międzynarodowej rywalizacji, w której państwa prowadzą wyścig osiągnięć naukowych i technologicznych, konkurują globalnie o zasoby ludzkie oraz inwestycje korporacji transnarodowych. Przykładem projektu, w którym *foresight* technologiczny jest kanałem współpracy między państwami, jest *FISTERA: Thematic Network on Foresight on Information Society Technologies in the European Research Area*.

Drugą przesłanką, by oczekiwać wzrostu znaczenia *foresightu* w stosunkach międzynarodowych, jest kształtująca się świadomość społeczności międzynarodowej, że istnieje szereg globalnych problemów, które można rozwiązać jedynie współpracując i łącząc siły. *Foresight* jawi się jako użyteczne narzędzie budowania międzynarodowego konsensusu wokół planów działania w celu pokonania tych problemów. Stąd realizacja projektów takich, jak: *Futures of Low Carbon Society: Climate Change and Strategies for Economies in APEC Beyond 2050*; *Migration and Global Environmental Change*; *International Dimensions of Climate Change*; *Global Food and Farming Futures* czy też *Detection and Identification of Infectious Diseases*.

Na gruncie krajowym połączenie terminów „foresight” i „stosunki międzynarodowe” było do niedawna zupełnie niespotykane. Refleksja nad przyszłością w tej dyscyplinie powiązana była przede wszystkim z prognozowaniem i symulacjami. Dopiero w 2012 r. w programie konferencji *Foresight – narzędzie przyszłości?*, organizowanej przez Instytut Zachodni w Poznaniu, znalazł się panel dyskusyjny poświęcony *foresightowi* w stosunkach międzynarodowych. Problematyka ta powróciła rok później na VIII Paneuropejskiej Konferencji Stosunków Międzynarodowych w Warszawie, gdzie w ramach sekcji tematycznej *International Futures* zaprezentowano kilkanaście referatów.

Wnioski

Istnieje potencjał poszerzenia zakresu i pogłębienia funkcji *foresightu* w stosunkach międzynarodowych. Tak jak w wypadku polityki naukowo-technologicznej i innowacyjnej, integracja *foresightu* z procesami podejmowania decyzji może (przynajmniej częściowo) ustrzec politykę zagraniczną przed krótkowzrocznością i koniunkturalizmem decydentów. *Foresight* wzmacnia zdolność strategów i decydentów do rozpoznawania przyszłych szans i zagrożeń mogących zaistnieć w danym wymiarze stosunków międzynarodowych. Dodatkowo dostarcza narzędzi ułatwiających podjęcie konkretnych kroków, które zwiększają przyszłą konkurencyjność kraju i jego odporność na ewentualne niekorzystne zdarzenia i trendy. Ponadto nie zbadana przez naukowców i słabo dostrzegana przez praktyków jest możliwość wykorzystania procesu *foresightu* do budowania i poprawy relacji pomiędzy aktorami stosunków międzynarodowych (zapobieganie i rozwiązywanie konfliktów, procesy pokojowe, współpraca przy stawianiu czoła globalnym wyzwaniom).

W szerszym planie idea *foresightu* może być postrzegana jako pomoc w propagowaniu idei multilateralizacji stosunków międzynarodowych. Opierając się na

partycypacji wszystkich interesariuszy i debacie nad wspólną przyszłością, *foresight* rzuca wyzwanie występującej w stosunkach międzynarodowych logice siły i promocji partykularnych interesów. W zamian proponuje logikę wspólnej przyszłości i nieuchronnej współzależności – sposób myślenia, który zdaje się lepiej odpowiada na wyzwania, jakie stawia przed aktorami coraz bardziej dynamiczne i nieprzewidywalne środowisko międzynarodowe.

Podsumowując, decydenci i ich zaplecze analityczno-informacyjne powinni dysponować kompetencjami z zakresu projekcji alternatywnych wizji przyszłości w celu odpowiedniego przygotowania na różne scenariusze zdarzeń. W sytuacji przesytu informacją wszelkiego typu, czynnikiem decydującym o sukcesie nie jest zgromadzenie największej ilości danych, lecz umiejętność ich świadomego filtrowania i analizowania. Aby budować zwycięskie strategie, trzeba zagłębić się w bardziej subtelne i mniej oczywiste relacje między poszczególnymi czynnikami determinującymi kształt danego aspektu stosunków międzynarodowych. Wydaje się, iż *foresight* może być w tym zakresie bardzo pomocny.

Tezy zawarte w tekście wyrażają jedynie opinie autora.

Łukasz Nazarko – asystent na Wydziale Zarządzania Politechniki Białostockiej. Zainteresowania naukowe obejmują *foresight*, politykę innowacyjną oraz międzyrządowe i pozarządowe organizacje międzynarodowe. Członek Grupy Wsparcia Narodowego Programu *Foresight* „Polska 2020” oraz kluczowych zespołów badawczych w szeregu regionalnych i branżowych projektów foresightowych w kraju. Współautor książki *Badanie ewaluacyjne projektów foresight realizowanych w Polsce*.

